

HANNU SERISTÖ

Kilpailukykyimme Euroopan markkinoilla¹

Kansainvälinen liiketoiminta on erityisen tärkeää pienille ja avoimille talouksille kuten Suomi. Monille suomalaisyrityksille Suomen markkinat käyvät nopeasti liian pieniksi, ja markkinoita on haettava ulkomailta, jos yritystä mielittää kasvattaa. Maan kansalaisten elintaso puolestaan määrittyy pääasiansa kansallisvaltion rajojen sisällä, koska esimerkiksi palkat ja verotus sekä yhteiskunnan palvelut määräytyvät vielä pitkään maakohtaisesti, jopa yhdentyneessä Euroopassa. Koska kansallisvaltio siis on elintason kannalta keskeinen taloudenpidon yksikkö, on elintasomme vuoksi huolehdittava siitä, että Suomessa on tulevaisuudessakin kansainvälisesti kilpailukykyisiä yrityksiä. Käynkin tässä esitelmässä läpi joitain kilpailukykyimme liittyviä tekijöitä. Akateemista perinnettä kunnioittaen ruodin aluksi esitelmäni otsikon.

Kilpailukyvyllä, erityisesti kansallisella kilpailukyvyllä voidaan tarkoittaa monia asioi-

ta, jotka eivät ole millään muotoa yksiselitteisiä. Professori ja Yhdysvaltain entinen työministeri Robert Reich onkin sanonut, että kansallinen kilpailukyky on termi, joka on kehittynyt epämääräisyydestä suoraan tarkoituksettomaan. Vuorineuvos Georg Ehrnrooth, joka on myös Elinkeinoelämän Valtuuskunnan EVA:n puheenjohtaja, totesi syksyisessä EVA-Päivän puheessaan, että kilpailukyky on välitavoite ja keino korkeampien tavoitteiden saavuttamiseksi; näitä varsinaisia tavoitteita ovat mm. korkea aineellinen elintaso sekä tasa-arvoinen ja turvallinen yhteiskunta, jossa julkiset palvelut toimivat ja jossa yksilöiden on mahdollista toteuttaa itseään parhaaksi katsomallaan tavalla. En pyri tässä yhteydessä tyhjentävästi määrittelemään kilpailukykyä, vaan huomaavaisesti jätän sen vapaasti spekuloitavaksi.

Kuka siten olemme "me" joiden kilpailukyvyistä on kyse? Kyseessä voisivat olla esimerkiksi eurooppalaiset, suomalaiset, yritykset tai

¹ Virkaanastujaisesityelmä Helsingin kauppakorkeakoulussa 15.11.2002.

yksilöt, korkeakoulutetut, ekonomit, tai kauppa-korkeakoulumme kasvatit. Tässä yhteydessä tarkoitan meillä kuitenkin ensisijaisesti suomalaisia yrityksiä, mutta myös Suomen kansalaisia, olenhan virassa pääasiassa Suomen valtion eli meidän veronmaksajien rahoittamassa yliopistossa.

Mikä sitten on tuo otsikon Eurooppa? Tännään se on ensisijaisesti Euroopan unioni, joka reilun vuoden sisällä todennäköisesti pitää sisällään 25 jäsenmaata nykyisen 15 sijaan. Eurooppa siis elää, ja esimerkiksi Euroopan työvoimamarkkinat tulevat Suomessakin uuteen ja mielenkiintoiseen valoon, kun vuonna 2004 löytyy 18 minuutin helikopterimatkan päästä EU-maa, jossa työvoimakustannukset ovat 80 prosenttia alemmat kuin meillä.

Mistä markkinoista tässä sitten on kysymys? Osittain on kyse tuote- ja palvelumarkkinoista, joilla yritykset toimivat, mutta tässä käsitellään myös työn markkinoita, ja elämisen markkinoita, toisin sanoen sitä, mikä maa on vetovoimaisin paikka teettää töitä tai houkuttelevin paikka ihmisille asua.

Parin viime vuoden aikana on varsin näkyvästi uutisoitu sitä, että Suomi on maailman kilpailukykyisimpiä maita. Kilpailukykyä ovat mitanneet mm. sveitsiläiset World Economic Forum -järjestö (WEF) ja International Institute for Management Development eli IMD. Samanlaisia kilpailukykyarvioiteja on tehnyt myös teollisuus- ja työnantajaorganisaatioiden eurooppalainen kattojärjestö Unice. Tällä viikolla julkistetun WEF:n uusimman tutkimuksen mukaan Suomi sijoittuu kilpailukykyvertailussa toiseksi USA:n jälkeen.

Sekä WEF:n että IMD:n tuottamat kilpailukykyindeksit ovat yhdistelmä tilastoista saatavaa kovaa dataa ja kyselytutkimuksiin vastanneilta muutamalta tuhannelta vastaajalta saatua,

”pehmeää” tietoa, jota voitaneen pitää lähinnä näkemyksinä tai uskomuksina. WEF:n kilpailukykytutkimuksiin on Suomen kilpailukyvyyn osalta vastannut vain pieni joukko suomalaisia, lähinnä yritysjohtajia.

Näitä tutkimuksia on siteerattu laajasti, mutta niitä on myös kritisoitu. Mm. Etlan tutkimusjohtaja tohtori Petri Rouvinen, joka osallistuu Suomesta WEF:n kilpailukykytutkimuksen yhteistyöhön, on todennut, että tuloksista ei uskaltane vetää kovin eksakteja johtopäätöksiä. Hänen mukaansa voidaan kuitenkin turvallisesti todeta, että Suomi on monessa mielessä hyvin kilpailukykyinen ja että Suomen sijoitus kilpailukykyvertailuissa on merkittävästi parantunut viime vuosina. Suomen vahvuudet näyttäisivät liittyvän kansalliseen innovaatiojärjestelmään, teknologiaan ja yhteiskunnan sujuvaan toimintaan. Suomen heikkoudet taas liittyvät julkisen sektorin kokoon ja rahoitustarpeisiin sekä työelämän ja työmarkkinoiden joustamattomuuteen.

Kilpailukykykartoituksia on myös tulkittu jonkin verran väärin. Suomen hyvän sijoituksen ei tulisi johtaa kovin suureen henkseleiden paukutteluun, koska kilpailukykyimme ei ole ainaakaan vielä realisoitunut vaurautena: jos verrataan esimerkiksi bruttokansantuotetta per henkilö, olemme me suomalaiset aika kaukana maailman kärjestä. Harvardin professori Michael Porter, joka on tiiviisti mukana kehittämässä näitä kilpailukykymittareita, on itse todennut että BKT/henkilö onkin ehkä paras kilpailukyvyyn mittari.

Kun tarkastellaan maiden välistä kilpailua, voidaan kilpailukykyä arvioida sen kannalta, onko maa houkutteleva paikka asua, opiskella, tehdä töitä, kasvattaa lapsia, elää. Äskeisessä puheessaan Svenska Handelshögskolanissa pääministeri Lipponen mm. totesi maan ole-

DISCUSSION

van sitä kilpailukykyisempi mitä korkeamman elintason se pystyy kansalaisilleen tarjoamaan.

Nykyisessä avoimessa kansainvälisen tai globaalin kaupan ja kilpailun ympäristössä kansalaisten hyvinvoinnin kannalta on oleellista, että maassa on yrityksiä, jotka voivat menestyä kansainvälisessä kilpailussa ja kykenevät ostamaan työntekijöiltä työtä kunnon palkkaa vastaan. Vaurauden luominen voi tapahtua vain menestyvien yritysten kautta, ja haaste onkin edesauttaa tuota vaurauden luontia eli rahan hankintaa kansantalouteen. Rahan jakaminen lienee sitten pääsääntöisesti helpompaa kuin sen hankkiminen.

Maan kilpailukykyä voidaan arvioida myös sen perusteella, onko maa houkutteleva kohde yrityksen investoinneille. Yksi mittari kilpailukyvyllä onkin, kuinka paljon ulkomaiset yritykset investoivat maahan. Nordean hallituksen puheenjohtaja Vesa Vainio huomauttikin keväisessä Metsäpäivien puheessaan, että vielä 1990-luvun loppupuolella Maailmanpankin tilastot osoittivat Suomen olevan tämän mittarin mukaan sijaluvulla 70 sadankolmen tilastoidun maan joukossa; suorat sijoitukset ulkomailta Suomeen olivat vuonna 1996 0,9 prosenttia bruttokansantuotteesta eli samalla tasolla kuin esimerkiksi Malissa, Egyptissä tai Uruguayssa. Suomalaisten yritysten suorat investoinnit ulkomaille ovat kohta parikymmentä vuotta olleet suuremmat kuin ulkomaisten yritysten suorat investoinnit Suomeen. Tämä on kuitenkin paljolti nähtävä suomalaisten yritysten voimakkaana ja menestyksellisenä kansainvälistymisenä ja sinänsä positiivisena seikkana, eikä niinkään Suomen heikkoutena investointikohteena. Aivan ilmeisesti suomalaisyritysten menestys ja investoinnit kansainvälisillä markkinoilla ovat luoneet työpaikkoja ja vaurautta myös Suomen sisällä.

Koulutus on yksi keskeinen Suomen vahvuus kilpailukykyvertailuissa: koulutustaso on korkea ja opiskeluhaluus on laajaa. Lisäksi Suomen korkeakoulutuksen taso ja laajuus nähdään vahvuutena, kuten myös erityisesti teknologiaan ja tietotekniikkaan liittyvä osaaminen. Muutama heikkouskin koulutuksen alalta on kuitenkin löytynyt. Suomessa opiskellaan paljon, mutta myös pitkään. Mitattuna odotettavissa olevina opiskeluvuosina ikäluokassa 15–29-vuotiaat, Suomi sijoittuu yli kahdeksan vuoden lukuarvolla toiseksi OECD:n tilastoissa, vain Tanskassa opiskeluajat ovat pidemmät.

Ajatellen nykyistä teollisuutemme rakennetta ja erityisesti sitä, minkä alojen suomalaisyritykset ovat menestyneet kansainvälisessä kilpailussa, on varsin huolestuttavaa, että matematiikan ja luonnontieteiden tuntimäärät ovat Suomen kouluissa erittäin alhaisia. Suomalaiset joutuvat maan pienuudesta ja erikoisesta kielestä johtuen opiskelemaan useita vieraita kieliä; kansainvälisen toiminnan lisääntyessä ei ole varaa leikata kieliopinnoistakaan, joten luonnontieteiden opetuksen haaste on todellinen – eihän opiskeltavaa voi loputtomasti lisätä. Onneksi suomalaiskoululaiset ovat ainakin toistaiseksi kuitenkin menestyneet hyvin osaamista mittaavissa kansainvälisissä tutkimuksissa.

Suomen selkeä kilpailukykyvahvuus viime vuosina on ollut vahva panostus tutkimus- ja kehitystoimintaan, niin yritysten kuin julkisen sektorinkin toimesta. Suomessa panostettiin viime vuonna tutkimus- ja kehittämistoimintaan lähes viisi miljardia euroa eli noin 3,6 prosenttia bruttokansantuotteesta, kun EU:n tasolla vastaava luku on noin 2 prosenttia. Ainoastaan Ruotsissa panostetaan T&K -toimintaan enemmän kuin Suomessa. Lisäksi tämä vahva panostus on tuottanut hyvin tuloksia. Tutkimusyhteistyö talouden eri toimijoiden, siis yritysten, jul-

kisen vallan ja esimerkiksi yliopistojen välillä on hoidettu Suomessa erittäin hyvin. Tätä yhteistyötä on varmasti paljon kiittäminen siitä menestyksestä, joka on koettu esimerkiksi telekommunikaation alalla, ja toivottavasti koetaan tulevaisuudessa biotekniikan alalla.

Tutkimukseen ja kehittämiseen liittyvä heikkous ja haaste on saada hienoista teknisiä innovaatioista menestyviä kaupallisia tuotteita. Tämä ei ole vain Suomen vaan koko EU:n heikkous, kun tehdään vertailua kaupallistamiseen Yhdysvalloissa tai Japanissa. Julkinen sektori tukee oivallisesti esimerkiksi Tekesin kautta T&K-toimintaa, mutta kun tarvitaan rahaa kansainväliseen tuotteiden markkinoille tuomiseen, ei meiltä tahdo löytyä tarvittavia suuria pääomia. Yksi syy tähän on se, ettei meillä yksityishenkilöillä ole kovin paljoa kumuloitunutta pääomaa; toisin sanoen olisi ilmeisesti kaikille eduksi, jos Suomessa olisi enemmän hyvin varakkaita ihmisiä.

Työmarkkinoiden toimivuuden osalta Suomen vahvuutena on nähty työmarkkinoiden yleinen vakaus ja työvoiman keskimäärin korkea koulutustaso. Työmarkkinoiden katsotaan joustavuudeltaan, siis työnostajan eli yrityksen näkökulmasta, olevan eurooppalaista keskitasoa.

Heikkoutena on erityisesti IMD:n selvityksissä Suomen osalta pidetty työntekijöiden alhaista keskimääräistä vuosityötuntimäärää ja nimenomaan teollisuustyöntekijöiden korkeaa tuntipalkkaa, kun tarkastellaan sitä kokonaiskustannuksena yritykselle. Lisäksi on erityisesti tuotu esille se, että lainsäädäntö ei motivoi työtöntä hakeutumaan töihin. Heikkoutena pidetään valtiovarainministeriön selvityksessä erityisesti työvoiman saatavuutta jatkossa, kun suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle lähivuosina.

Kaikissa kilpailukyky selvityksissä nousee verotus esiin yhtenä merkittävänä Suomen heik-

koutena. Niin World Economic Forum, IMD, kuin Valtiovarainministeriön selvityskin vuoden 2001 lopulta toteavat, että työhön kohdistuva korkea verotus on edelleen Suomen heikkous kilpailukyvyn kannalta. Huhtamäen toimitusjohtaja Timo Peltola totesi haastattelussa aiemmin tänä vuonna, että ulkomaille lähteneet suomalaiset eivät mielellään palaa Suomeen, jossa palkat ovat pienet ja verot suuret, ja että on lähes mahdotonta houkutellessa ihmisiä Suomeen pääkonttoriin töihin – verotuksen ollessa merkittävä vaikkakaan ei ainoa syy. Marginaaliveroasteet ovat meillä varsinkin ylemmissä palkaluokissa poikkeuksellisen korkeita. Samoin korkea verotus vaikeuttaa ulkomaisten asiantuntijoiden saamista Suomeen. Euroopassa mm. Saksassa on käynnissä ohjelma, jolla tuloveron ylin marginaaliveroprosentti lasketaan 1990-luvun lopun 53 prosentista 42 prosenttiin vuoteen 2005 mennessä. Belgiassa, Hollannissa, Ranskassa ja Tanskassa on käynnissä samansuuntaisia veronalennusohjelmia.

Suomen aiempien vuosien varsin kilpailukykyinen efektiivinen yhteisöverorasitus on kehittynyt viime vuosina kohti kansainvälistä keskitasoa. Paineet tällä saralla tulevat vielä varmasti kasvamaan, ovathan monet EU-maatkin jo esittäneet yritysverotuksen keventämistä. Verotuksen vaikutuksesta yritysten käyttäytymiseen on mielenkiintoinen esimerkki Ruotsi. Edellä mainitussa puheessaan vuorineuvos Ehrnrooth lainasi ruotsalaisen Studieförbundet Näringsliv och Samhällets tutkimusta, jossa todettiin, että jos ruotsalaisten yritysten myynti ulkomaalaisille jatkuu viime aikojen tahtiin, vuonna 2015 Ruotsin koko yksityinen teollisuus on ulkomaalaisessa omistuksessa. Kyseisen tutkimuksen mukaan suurin syy yritysten ulkomaille myyntiin on Ruotsin ankara nk. omistajaverotus.

DISCUSSION

Palkat ovat mielenkiintoinen kilpailukytekijä Suomessa. Kansainvälisesti vertaillen meillä on varsin huonopalkkaiset ja siten halvat asiantuntijat ja yritysjohto. Yksi tapa nähdä asia on todeta, että koulutuksesta ja osaamisesta ei Suomessa joudu maksamaan, tai saa, samaa korvausta kuin useimmissa muissa EU-maissa. Koulutuksen arvostuksen puute on huolestuttavaa sen vuoksi, että Suomen tulevaisuus on tarkoitus rakentaa tietointensiivisten alojen varaan. EU:nkin tavoitteena on rakentaa EU:sta maailman dynaamisin ja kilpailukykyisin tietoon pohjautuva talous – knowledge based economy. Toivottavasti tietoyhteiskunta ei meillä osoittaudu luuloyhteiskunnaksi.

Tekniikan Akateemisten Liiton, saksalaisen VDI:n ja Union Bank of Switzerlandin tutkimuksista käy ilmi, että saksalainen diplomi-insinööri ansaitsee keskimäärin 30–50 prosenttia enemmän kuin suomalainen kollegansa. Kansainvälisen konsulttiyritys Watson Wyattin tutkimus taas osoittaa, että yritysten keskijohto ja erityistä asiantuntemusta vaativissa tehtävissä olevat saavat Ranskassa, Englannissa, Itävallassa ja Belgiassa keskimäärin 60–70 prosenttia korkeampaa palkkaa kuin kollegansa Suomessa. Alhaiset palkat nk. ylemmissä tuloluokissa ovat tietysti hyödyksi suomalaisille yrityksille ja Suomelle – onhan se hyvä, että meillä on T&K-yksiköitä ja tuotantolaitoksia vaativilla korkean teknologian aloilla.

Ongelma muodostuu siitä, että nämä huonosti palkatut korkeasti koulutetut voivat yhä suuremmin joukoin oivaltaa ruohon olevan vihreämpää ulkomailta, ja että meillä voi tulevaisuudessa tulla pula veronmaksajista. Ongelmaa ei yhtään helpota se, että viime vuonna Suomi oli elinkustannusten näkökulmasta kuudenneksi kallein OECD-maa. Tässä yhteydessä on hyvä muistuttaa siitä, että nuorten sukupol-

vien kynnys lähteä leveämmän leivän perässä ulkomaille on paljon matalampi kuin vanhempien; monet ovat olleet vaihto-oppilaina tai opiskelijavaihdossa, ulkomailta työharjoittelussa ja ainakin matkustelleet ulkomailta enemmän kuin aiemmat sukupolvet. Mielenkiintoista, epätieteellistä tuntumaa, samalla sekä rohkaisevaa että hieman huolestuttavaa, olen saanut luennoillani opiskelijoilta, kun olen kysynyt heidän aikeistaan valmistumisen jälkeen. Tyypillisesti noin kolmasosa tai jopa puolet opiskelijoista aikoo ulkomaille valmistuttuaan. Rohkaisevaa on se, että opiskelijoita kiinnostaa kansainväliset tehtävät ja että moni koulumme kasvateista kelpaa vaativimpiin tehtäviin tunnettuihin monikansallisiin yrityksiin. Huolestuttavaa on kysymys siitä, onko täällä tulevaisuudessa tarpeeksi maksumiehiä pitämään yllä yhteiskuntamme toimintoja.

On todellinen uhka, että korkeasti koulutetut asiantuntijat karkaavat Suomesta ulkomaille, missä he saavat parempaa palkkaa, maksavat vähemmän veroja mutta saavat samat tai jopa paremmat julkiset palvelut kuin Suomessa. Tähän saakka nk. aivovuoto on ollut varsin pienimuotoista, mutta ulkomaille muuttavien määrä on viime vuosina kasvanut, ja päätellen opiskelijoiden tulevaisuuden suunnitelmista tämä 'brain drain' ilmeisesti kasvaa jatkossa merkittävästi. Onneksi näitä tulevaisuuden veronmaksajia pidättelee Suomessa erikoinen kieli ja halu laittaa lapset suomenkieliseen kouluun, kaunis ja puhdas luonto, varsin hyvin toimiva yhteiskunta ja suhteellinen turvallisuus.

Kansainvälisissä vertailuissa Suomen ja suomalaisten yritysten kilpailukyky on siis todettu viime vuosina hyväksi. Kiitosta on saanut yritystemme tuotantotekniikan tehokkuus, maassamme oleva korkeatasoinen infrastruktuu-

ri ja koulutustaso sekä yritysten ja julkisen sektorin tutkimuksen ja tuotekehityksen taso.

Valtiovarainministeriön kilpailukyky selvitys vuoden 2001 lopulta listaa tärkeimpinä kehittämistarpeina seuraavat:

- työhön kohdistuvan verotuksen keventäminen
- julkisen rahoituksen käytön tehostaminen tavalla, joka mahdollistaa Suomen vahvuuksien ylläpitämisen myös nykyistä matalammalla veroasteella
- 1990-luvulla omaksutun innovaatiopolitiikan jatkaminen ja kehittäminen
- markkinoiden toiminnan tehostaminen
- korkeakoulujärjestelmän kokonaistehokkuuden parantaminen, mm. ottamalla käyttöön tutkintojen läpäisyä nopeuttavia kannustimia
- elinikäisen oppimisen tehostaminen
- työvoiman saatavuusongelman kärjistyksen ehkäiseminen.

Näistä muutama koskettaa varsin läheisesti yliopistoja ja siten myös Helsingin kaupakorkeakoulua ja antaa syyn ja suuntaviivat opetuksemme kehittämiseksi.

Yritystasolla parantamisen varaa on nähty olevan erityisesti markkinointiosaamisessa.

Mm. tanskalaisia ja ruotsalaisia yrityksiä pidetään varsin yleisesti paljon taitavampina nimenomaan kansainvälisessä markkinoinnissa – kansainvälisissä vertailuissa ovat ruotsalais- ja tanskalaisyrietykset kokonaisuutena sijoittuneet markkinointiosaamisessa maailman viiden kärkeen, suomalaisyritykset löytyvät noin sijaluvulta 35.

Maat ja yritykset eri maissa eivät seiso kilpailukyyn kehittämisessään paikoillaan, joten haasteita riittää. Suomenkaan vahvuudet eivät ole pysyvä, saavutettu etu. Tulevaisuudessa kansalaisten elintaso ja hyvinvointi rakentuu yhä enemmän maailmanlaajuisesti kilpailukyisen, tietointensiivisen yritystoiminnan varaan. Pääministeri Lipponen totesi lokakuisesa puheessaan, että kilpailu yritysten sijoittumisesta on kiihtynyt, eikä Suomi voi jättäytyä sen ulkopuolelle. Hän totesi myös kestävän julkisen talouden, työllisyyden kohottamisen ja verotuksen kehittämisen kilpailukykyisemmäksi olevan keskeisiä Suomen kilpailukykyyn vaikuttavia tavoitteita tai haasteita. Näihin näkemyksiin on helppo yhtyä. Toivottavasti kilpailukykyimme saadaan näiden suuntaviivojen avulla pysymään Euroopan kärjessä, ja johtamaan myös kasvavaan suomalaisten vaurauteen. ■